

ISBN 978-86-82873-16-7

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ШЕЗДЕСЕТ ГОДИНА
ИНСТИТУТА ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК
С А Н У

ЗБОРНИК РАДОВА II

Уређивачки одбор:

др Гордана Јовановић, редовни професор, др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ, др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник, др Срето Танасић, научни саветник

Главни уредник:

Срето Танасић

БЕОГРАД
2007

CIP — Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.163.41(082)

ШЕЗДЕСЕТ година Института за српски језик САНУ : зборник радова II / уредник Срето Танасић. — Београд : Институт за српски језик САНУ, 2007 (Београд : Чигоја штампа). 223 стр. ; — 24 cm

Тираж 350. — Напомене и библиографске референце уз текст. — Библиографија уз поједине радове.

ISBN 978-86-82873-16-7

1. Танасић, Срето [уредник]

а) Српски језик — Зборници

COBISS.SR-ID 145325836

Рецензенти:

др Марта Бјелетић, виши научни сарадник, др Гордана Јовановић, редовни професор,
др Александар Лома, дописни члан САНУ, др Предраг Пипер, дописни члан САНУ,
др Слободан Реметић, дописни члан АНУРС, др Стана Ристић, научни саветник,
др Срето Танасић, научни саветник

Секретари редакције:

мр Владан Јовановић

Марина Спасојевић

Израду и штампање финансирало је Министарство науке Републике Србије.

Издаје:

Институт за српски језик САНУ, Буре Јакшића 9

Коректура:

мр Владан Јовановић и Марина Спасојевић

Припрема за штампу:

Давор Палчић (palcic@eunet.yu)

Штампа:

ЧИГОЈА ШТАМПА

Београд, Студентски трг 13

chigoja@eunet.yu

www.chigoja.co.yu

Тираж

350

САДРЖАЈ

Предговор	7
Радови	
Ружица Бајић: <i>О православним израцима у Речнику Мајнице српске и Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ</i>	9–20
Марија Вучковић: <i>Глагол оћузнути 'ослабити, омршавити; оронутти; омлохавити' — јужнословенски дијалектизам или континуантисл. основе *rylz-?</i>	21–33
Мирјана Гочанин: <i>О именима близанаца</i>	35–43
Марија Ђинђић: <i>Турцизми у седамнаестом тому Речника САНУ</i>	45–51
Ненад Ивановић: <i>Принципи формирања и организације корпуса Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ (у периоду од 1853. до 1953. године)</i>	53–78
Владан Јовановић: <i>О неким лексемама са ошћитим тојмовним значењем 'гледати, поспитати' и њиховој лексикографској обради</i>	79–85
Марина Јуришић: <i>Неке акценатске занимљивости из ичињских села</i>	87–95
Наташа Марковић: <i>Преглед Вукове граматичке терминологије</i>	97–108
Милица Марјановић: <i>Ејноними са негативном експресивном конотацијом</i>	109–118
Драгана Настановић: <i>О акузативу једине неких именица мушког рода прве деklinационе врсте</i>	119–127
Веселин Петровић: <i>Зоонимски систем Горњих Ситрањана (код Пријепоља)</i>	129–137
Мирјана Петровић: <i>Неки проблеми у проучавању лексике свадбених обичаја</i>	139–145
Драгана Радовановић: <i>Преношење акцената на проклитику у говору Ваљевске Колубаре</i>	147–168
Данијела Радоњић: <i>О једном сегменту Вукове војвођанске лексике у Речнику САНУ</i>	169–176
Ана Савић-Грујић: <i>Географски распоред двеју фитонимских лексема у иризренско-шмочким говорима (клиј, окомак)</i>	177–189

Прикази

Наташа Вуловић: <i>Уз седамнаестџи џом Речника САНУ</i>	191–194
Бранкица Марковић: <i>Миодраг Јовановић, Говор Пашићровића</i>	195–202
Бојана Мојсиловић: <i>Рајна Драгићевић, Лексикологија срџског језика</i>	203–208
Марина Спасојевић: <i>Бојана Милосављевић, Форме учџивосџи у срџском језику</i>	209–211
Данијела Станић: <i>Иван Клајн — Милан Шийка, Речник сџраних израза и изрека</i>	213–217

Хроника

Виктор Савић: <i>Сџандардизовање сџаре ћирилице и њено регистровање у Уникоду</i>	219–223
---	---------

Стандардизовање старе ћирилице
и њено регистровање у Уникоду

У српској средини већ дуже времена се осећала потреба за савременим старословенским ћириличким фонтом којим би се истовремено изишло у сусрет просечним и основним, али и специфичнијим и сложенијим захтевима домаће старословенистике. То је мултидисциплинарно поље за које су заинтересовани не само историја језика и историја књижевности, него и историографија, затим историја уметности, историја права, теологија итд. На таквом озбиљном послу радило се код нас неколико година и начињена су два електронска писма, једно палеографско (Хиландарски устав), а друго техничко, у светлом слогу (Монах). Оба писма су прошла више развојних фаза (варијаната).

На иницијативу Старословенистичког (Старословенског) одсека Института за српски језик САНУ у Српској академији наука и уметности, 22. новембра 2006. године, Зоран Костић и Виктор Савић представили су писмо Монах (шесту верзију). Тада је у стручној публици општеприхваћена идеја да се на овоме не стане, него да се сазове међународна научна конференција која би објединила све захтеве старословенистике и понудила готово азбучно решење на регистрацију у Уникоду.

Уникод је међународна организација која прописује кодове за сва електронска писма света. За сада је однос према матичној, старој словенској ћирилици сасвим неодговарајући — регистрована је само савремена ћирилица; њој је неповратно, типолошки, промењен „лични опис“ пре близу триста година током цивилних реформи у Русији. Из старе азбуке у Уникоду су преузета допунска слова која нису садржана у новој. Визуелно (морфолошки) та графичка решења саображена су оновременој ћирилици, тако да, са становишта модерне технологије, стара ћирилица као да није ни постојала. Зато рад са старословенским ћириличким фонтовима, ма колико био усавршен, може помоћи само у штампаним издањима, док га је у електронским те-

шко применити. Парадоксално је да смо увелико закорачили у еру електронских комуникација, у којима је практично много тога могуће, али да је из наведених разлога немогуће имати у истом тексту старословенски и савремени ћирилички текст, или да је немогуће нормално читати један исти старословенски текст послат електронским путем, нпр., из Србије у Русију или Бугарску. Да би се ови и многи други проблеми превазишли, неопходна је посебна регистрација старе ћирилице у Уникоду, то јест да се у међународној комуникацији призна да стара ћирилица никако није кћи нове, него да се оба писма (стицајем културноисторијских прилика) у електронској технологији, која је у много чему буквалистичка, морају третирати као посебна. Ако би ово за Уникод остало неприхватљиво, остаје могућност да се старословенисти између себе договоре око стандарда који би се раширио у славистичким срединама. У том случају би се на договореним (али непрописаним) кодним местима налазиле исте графеме, на бази којих би се правили компатибилни фонтови у различитим срединама.

Одељење језика и књижевности САНУ и Институт за српски језик САНУ формирали су организациони одбор скупа, који је ушао у годишњи план Српске академије наука и уметности и у програм за обележавање 60 година постојања Института за српски језик САНУ. Председник организационог одбора је професор Гордана Јовановић, управник Старословенистичког одсека Института за српски језик САНУ.

Зоран Костић и Виктор Савић сачинили су табеларни предлог за регистрацију у Уникоду. У предлогу је извршена вештачка подела старословенског графичког инвентара на потцелине у техничком смислу, какве нису постојале у старини на коју се односе, али које су неопходне на данашњем графичком ступњу развоја, што заједно са прецизирањем конкретног инвентара представља стандардизацију тог писма. Садржај предлога: курент (слова и глифови), верзал (слова и глифови), надметнута слова између два курентна слова у реду (слова и глифови), надметнута слова са титлом између два курентна слова у реду (слова и глифови), надметнута слова између два верзална слова у реду (слова и глифови), надметнута слова са титлом између два верзална слова у реду (слова и глифови), надметнута слова изнад курентног слова у реду (слова и глифови), надметнута слова са титлом изнад курентног слова у реду (слова и глифови), надметнута слова изнад верзалног слова у реду (слова и глифови), надметнута слова са титлом изнад верзалног слова у реду (слова и глифови), дијакритички знаци и титле изнад курентних слова (са титлама које иду и између), дијакритички знаци и титле изнад верзалних слова (са титлама које иду и између), курентне лигатуре и њихови глифови, верзалне лигату-

ре и њихови глифови, курентне цифре и њихови глифови, симболи за курентна слова, симболи за верзална слова, интерпункцијски и други знаци који већ постоје у Уникоду, а неопходно је да их сваки фонт садржи. Ово је до сада најразвијенији и најпотпунији предлог за регистрацију. Преглед карактера заједно с основним принципима регистравања новог писма у Уникоду послат је заинтересованим стручњацима на разматрање. Свесно је остављен простор да учесници скупа изнесу своје виђење принципа на основу којих ће се конкретно утврдити статус појединих графичких решења у инвентару (која ће се задржати, заменити, модификовати, додати или избацити), па да се у закључку скупа они изнесу. Није неминовно да они унапред буду дати од стране Уникода, који је ипак техничко тело, не и научно.

Међународни научни скуп „Стандардизација старословенског ћириличног писма и његова регистрација у Уникоду“ одржан је у Српској академији наука и уметности од 15. до 17. октобра 2007. године. На позив су се одазвали готово сви учесници који су ушли у програм, што је показало да је проблем веома актуелан, и да је избор теме од стране организатора био прави.

Скуп је привукао на себе велику пажњу јавности и његово отварање пропратили су важнији медији. Поред страних гостију, рад скупа су заинтересовано и активно пратили домаћи стручњаци из разних области. Поводом отварања и у част 60 година постојања Института за српски језик САНУ одржан је концерт духовне музике у Галерији САНУ у извођењу мешовитог хора Ваљевске цркве „Хаџи Рувим“.

У току првог дана и пре подне другог дана, 17 учесника изложило је 16 реферата: Јоханес Рајнхарт (Аустрија), Анисава Милтенова и Румјан Лазов (Бугарска), Хајнц Миклас (Аустрија), Елена Л. Алексејева (Русија), Гојко Суботић (Србија), Гордана Томовић (Србија), Предраг Миодраг (Србија), Јасмина Грковић-Мејдор (Србија), Вацлав Чермак (Чешка), Томислав Јовановић (Србија), Виктор А. Баранов (Русија), Бранкица Чигоја (Србија), Слободан Павловић (Србија), Душица Грбић (Србија), Стана Јанкоска (Македонија), Новка Шокица (Србија); реферат Ралфа Клеминсона (Велика Британија) подељен је учесницима у штампаној форми наредног дана.

У рефератима је изнет критички осврт у односу на садашње стање старословенских фонтова. Наглашено је да се мора наћи компромисно решење које ће задовољити што више корисника, при чему обим графичког репертоара мора бити оптималан, али не превелик. То значи да се у обзир мора узети најстарија писменост, као и редакцијске посебности. Истакнута је потреба да се омогући транслитера-

ција између глаголице и ћирилице. Све време треба имати на уму да је глаголица већ регистрована у Уникоду.

Пред тога што се уобичајено узима у обзир стање из рукописа, овде је додатно скренута пажња и на зидне, епиграфске и неумске (нотне) записе у средњовековном словенском и српском писаном наслеђу. Занимљиво је било питање могуће кодификације српских „трила“, као несавршеног нотног писма у црквеном појању.

Представљена је досадашња издавачка пракса старих споменика у српској средини и на страни. Ту постоје палеографска и типографска страна питања: да ли да се стари текст донесе буквално онако како изгледа и у рукопису (најраније за то је служила литографија, а данас на располагању имамо дигиталне фотографије са изузетним могућностима — дакле, то питање је излишно). Текстовете треба доносити тако што ће се задржавати само слова, али не и њихов палеографски изглед. То се даље може разложити на преношење оригиналним ортографским поступком (са свим надметнутим словима и необавезно надредним знацима) или на спуштање слова у ред уз помоћ заграда или курзива, или на потпуно рашчитавање (углавном путем заграда). Оцењено је да у издањима старих словенских споменика до сада нису изграђени општи критеријуми за издавање и да неуједначеност не само да влада између различитих средина, него и унутар поједине средине.

Представљена су драгоцене искуства у другим срединама (пре свега у Бугарској) у којима постоје дугорочни међународни пројекти за дигитално (не пуко фотографско) обрађивање и представљање старих рукописа, пре свега уз помоћ нарочитих рачунарских језика. Такође се приказало докле се стигло са електронском каталожском обрадом рукописа у неким важним библиотекама.

Представљен је изузетан и систематичан рад руских стручњака на изради што потпунијих и што практичнијих старословенских фонтова који функционишу као јединствен систем.

После подне другог дана одржан је округли сто, за који су регистровани још Ђорђе Трифуновић (Србија), Гордана Јовановић (Србија), Анатолиј А. Турилов (Русија), Катарина Мано-Зиси (Србија), Јелица Стојановић (Црна Гора), Виолета Мартиновска (Македонија), Зоран Костић (Србија), Виктор Савић (Србија) и отац Јосиф (Света Гора). Међутим, у раду је учествовало преко 40 стручњака, пошто је одзив српске научне јавности био велики.

Најпре су Зоран Костић и Виктор Савић имали уводна излагања, која су припремила и усмерила ток расправе.

Око статуса старе ћирилице у Уникоду уопште се није расправљало — једнодушно су се сви изјаснили да се мора извршити нова, посебна регистрација, што је уједно и најважнији закључак са скупа.

На основу принципијелних и конкретних примедби и сугестија у вези с понуђеним „београдским моделом“ за регистрацију у Уникоду, које су се чуле у рефератима, али и у консултацијама које су се одвијале у паузама, приступило се прегледању дотадашњег предлога. Одлучивало се од графеме до графеме. Наравно, није се могло све решити због кратко времена, али је организатор узео на себе да сумира принципе (поред изнетих и постојећих) и да у наредном периоду после скупа ствар доведе до краја; да се све таблице дотерају и преуреди, да се доцртају нове графеме. Предвиђено је да се то по потреби обави у консултацијама са учесницима путем електронске поште.

Трећег дана скупа организована је екскурзија у манастир Манастију, који ове године прославља 600 година постојања. У прелепој манастирској цркви са изузетном акустиком одржан је концерт мешовитог хора цркве Светог Марка „Свети деспот Стефан Лазаревић“, а учеснике је све време путовања пратила угодна песма чланова хора.

Иза овог међународног скупа преостале су нам следеће обавезе: постављање побољшаног предлога за регистрацију на сајт Српске академије наука и уметности, али и Института за српски језик САНУ. То би омогућило сталан увид јавности у садржај предлога и додатну прилику да се до коначног уобличења он још поправи. Предусретљиве колеге из Русије (Ижевск) већ су ставиле овај предлог на свој форум. Учесници скупа до краја 2007. године послаће своје радове, који ће се објавити у зборнику. Предвиђено је да се на Међународном конгресу слависта, који ће се одржати у Охриду у другој половини 2008. године, представи зборник радова, али и да се свим учесницима подели брошура, која ће се састојати само из предлога и принципа за регистрацију у Уникоду. Очекује се подршка Конгреса, што би створило реалне шансе да се у Уникоду предлог заиста и прихвати.

Виктор Савић